

STEVAN LILIĆ

SLOBODAN PEROVIĆ
PRAVNO-FILOZOFSKE RASPRAVE
NIU »Službeni list SRJ«, Beograd 1995, str. 539

I. U izdanju Novinsko-izdavačke ustanove »Službeni list SRJ« iz Beograda, krajem prošle godine pojavio se Zbornik pravno-filozofskih rasprava profesora dr Slobodana Perovića, dugogodišnjeg profesora građanskog i obligacionog prava na Pravnom fakultetu u Beogradu, predsednika Naučnog društva Srbije i člana Slovenačke akademije nauka. Iako po užoj vokaciji specijalizovan za oblast privatnog prava, poslednjih desetak godina profesor Perović sve se više okreće području pravne filozofije i prirodnom pravu. O tome posebno svedoči i njegovo angažovanje na već tradicionalnim decembarskim skupovima pravnika na Kopaoniku, koji su od škole civilnog prava prerasli u Kopaoničku školu prirodnog prava sa stalnom temom »Pravda i pravo«. Škola će ove godine obeležiti svoj deseti, jubilarni susret.

Zbornik pravno-filozofskih rasprava komponovan je tako da obuhvata četiri obimnije studije: I. Pravda i stečena prava (str. 9–144); II. Komutativna pravda i naknada štete (str. 145–220); III. Ugovor kao akt pravne i moralne civilizacije (str. 221–372); IV. Pravna država i kriza pravnog sistema (str. 373–423); i šest eseja objedinjenih zajedničkim nazivom »Usmena reč« koje je autor u raznim prilikama i povodima pisao ili izlagao: 1. Pravda i dostojanstvo suda (str. 427–440);

2. Tri zablude – prepreke tržišnoj privredi i pravnoj državi (str. 441–462);
 3. Svojinsko pitanje (str. 463–485); 4. Vratimo se školi prirodnog prava (str. 487–501); 5. Moć i nemoć ugovora (str. 503–520); 6. Heksagon prirodnog prava (str. 521–539).

II. Ovom prilikom, od tema koje profesor Perović u svojim studijama i esejima obrađuje, ilustracije radi, izdvajamo odlomke o pravdi i prirodnom pravu, krizi pravnog sistema i heksagonu prirodnog prava.

U studiji »Pravda i prirodno pravo« (koja je pripremljena kao uvodni referat za VIII susret pravnika na Kopaoniku, 1994. godine), profesor Perović povezuje klasično učenje o pravdi i prirodnom pravu sa modernom idejom ljudskih prava. U odeljku o prirodnim ljudskim pravima i sukoba zakona u vremenu, između ostalog, ističe: »... može se reći da su prirodna prava, kao univerzalna, primarna i trajna zasnovana na prirodi i razumu *per se*, ostala uglavnom izvan polja primene teorije stečenih prava, pa i teorije sukoba zakona u vremenu opšte. To znači, da ceo pravnički svet zasnovan na pitanju vremenskog važenja zakona i trajanja pojedinih subjektivnih prava, u okviru izloženih teorija, posmatra ovo pitanje optikom normi pozitivnog prava. A to pravo je sekundarno u odnosu na prirodno, pa samim tim ono je prolazno i nestalno, heteronomno i lokalno u odnosu na univerzum prava pomoću koga se ostvaruje pravda kao stožerna vrlina. U tom kontekstu, nalaze se prirodna prava, za koja danas već možemo reći da su izvorna i klasična, a to su: pravo na život, slobodu, svojinu, jednakost, sigurnost, otpor ugnjetavanju, traganje za srećom. Tu se nalazi i danas aktuelna kategorija ljudskih prava, koja je inkorporisana u značajne opšte akte međunarodne zajednice i koja, u rukama te zajednice, praktično predstavlja sredstvo za ostvarenje korektivne pravde na svim geografskim širinama. Za naše pitanje, značajno je primetiti, da su ljudska prava ustvari, tekovina ideje i škole prirodnog prava, i da, kao takva, dele sve poznate attribute prirodnog prava« (str. 143–144).

U studiji »Pravna država i kriza pravnog sistema« (Pravni fakultet u Ljubljani, 1987), profesor Perović između ostalog, ističe: »Pravo se, već po svojoj funkciji, uvek nalazi na putu nastavljanja procesa formiranja i primene određenih društvenih pravila ponašanja. Na tom putu, pravo, odnosno zakon kao njegov reprezent, može biti u skladu sa društvenim potrebama i zahtevima, može, dakle, adekvatno izražavati kolektivnu svest i htenje u vidu rezultante bitnih potreba i interesa

društvene osnove. Kažemo da pravo tada izražava simbiozu socijalne i sistemske integracije jednog društva, da je pravo tada u skladu sa svojim materijalnim izvorom. Međutim, na tom istom putu se može javiti manji ili veći stepen neusklađenosti društvenog fakta i pravne norme, mogućnost da pravna norma ne odražava realne društvene odnose, već da ih ili prejudicira u vidu norme-želje (program, deklaracija, vizija) ili da pravna norma zaostaje za životom, kada se pretvara u mehanizam kočnja. U oba slučaja, pravo ne izražava realne društvene odnose, stvara se suštinska i formalna neusklađenost između pravne norme i imperativa društvenog fakta, dolazi do raskoraka između socijalne i sistemske integracije pravnih institucija, dolazi do pojave »pobune fakta protiv prava« (G. Morin: *La révolte des faits contre le code*, Paris, 1920). Kada, dakle, dođe do ove »pobune« postavlja se pitanje dijagnoze takvog stanja, i razume se, pitanja izlaska iz takvog stanja. Drugim rečima, postavlja se pitanje krize prava, njegovih pojedinih delova ili pitanje krize pravnog sistema u celini«.

U eseju »Heksagon prirodnog prava« (Kopaonički skup pravnika, 1994), profesor Perović prezentira svoju originalnu konstrukciju o tzv. heksagonu prirodnog prava, i u tom smislu, između ostalog, ističe: »Kao što u životu našem »duša ratuje sa tijelom«, kao što u prirodi našoj »dusi ratuju sa nebesima«, tako i kada je reč o pravnom poretku, u nj ratuje pravda s postojećim pravom. Ima li života bez duše, ima li prirode bez nebesa, ima li prava bez pravde (...) Polazeći od ove koncepcije škole prirodnog prava, dozvolite mi da postupim po principu slobode prirodnog prava i da vam izložim, sada sasvim koncentrisanu misao o opsegu i sadržini prirodnih prava, onako kako ih vidim na horizontu ljudskog zbivanja. I nastavlja: ... dozvolite da formulišem *heksagon prirodnog prava*, šest stubova prirodnog prava na kojima počiva pravničko zdanje: dakle, beležim prvo prirodno pravo, *pravo na život*; drugo prirodno pravo, *pravo na slobodu* u racionalnom (umnom) smislu; treće prirodno pravo, *pravo na privrednu aktivnost* (ekonomsku preduzimljivost); četvrto prirodno pravo, *pravo na tekovine kulture*; peto prirodno pravo, *pravo na pravdu* i šesto prirodno pravo, *pravo na pravnu državu*«.

Stavljajući na uvid pravničkoj i opštoj javnosti ovu svoju originalnu pravno-filozofsku konstrukciju o *heksagonu prirodnog prava*, profesor Perović istovremeno odlučno i smelo stavlja na uvek nemilosrdnu i neizvesnu probu vremena sadržinsku i konceptualnu vrednost ove svoje originalne ideje.

III. Prvobitne pojedinačne studije i eseji profesora Perovića, sada u Zborniku pravno-filozofskih rasprava prezentiranih u svojoj ukupnosti, našoj sadašnjoj pravnoj misli otvaraju dvostruku perspektivu: sa jedne strane, preko ideje o pravdi i prirodnom pravu omogućavaju uspostavljanje kontinuiteta sa tradicionalnim vrednostima pravne i moralne civilizacije sa kojima se naše pravo nasilno razišlo pre pedeset godina, a sa druge strane, preko koncepcije o ljudskim pravima kao današnjim izrazom ideje prirodnog prava omogućavaju hvatanje koraka sa bitnim tokovima savremene svetske i evropske pravne misli. Za našu sadašnju situaciju, međutim, posebno je značajno to, što su ove pravno-filozofske rasprave pokazale da velike civilizacijske i moralne vrednosti kao što su pravda, prirodno pravo, i pre svega ideja ljudskih prava, nisu vrednosti koje su nam dostupne samo posrednim putem (npr. recepcijom međunarodnih dokumenata ili inostrane pravne nauke), već da su to vrednosti koje su stvarane i negovane i u okvirima naše pravne i filozofske tradicije još od sredine prošlog veka (npr. u delima Jovana Sterije Popovića o prirodnom pravu).

U objavljenom zborniku, pravno-filozofske studije i eseji profesora Perovića postale su celina čija vrednost prevazilazi prost zbir njihovih pojedinačnih vrednosti. U tom smislu, za ideje i vrednosti koje izviru iz objedinjenih pravno-filozofskih rasprava profesora Perovića, može se reći da su nedvosmisleno markirale onu tako željenu tačku u našem pravnom životu (*»point of no return«*), nakon koje više nema povratka na staro.

U svojoj čuvenoj knjizi o Luju Pasteru, naš poznati naučnik Ivan Đaja pisao je da nakon Pastera operacione sale više nikada ne mogu biti ono što su nekada bile – od zagadenih i prepirljavih prostorija, postale su sinonim za čistoću i urednost. Čini se da nećemo preterati ako kažemo da nakon Zbornika pravno-filozofskih rasprava profesora Slobodana Perovića, ni naše pravo više nikada ne može biti onakvo, kakvo je bilo tokom polovine veka koju ostavljamo iza nas.